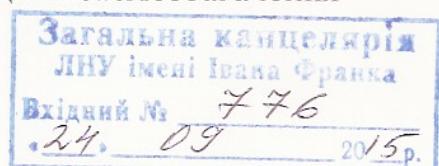

ВІДЗИВ
офіційного опонента,
доктора філологічних наук, професора,
Бондаренка Івана Петровича
на дисертацію
Дзябко Юлії Миколаївни
«СЕМАНТИЧНА СТРУКТУРА
ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО ПОЛЯ “МОВНА ПОЛІТИКА”
В УКРАЇНСЬКІЙ ТА ЯПОНСЬКІЙ МОВАХ»,
поданої на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук
зі спеціальності 10.02.17 – порівняльно-історичне
і типологічне мовознавство
(Львів, 2015. – 269 с. комп’ютерного набору)

I

Дисертаційна робота вельмишанової Юлії Миколаївни Дзябко, якій ми маємо честь сьогодні опонувати, є яскравим свідченням того, що вітчизняне порівняльно-історичне і типологічне наукове дослідження мов сягнуло такого рівня, що результати цих студій можуть успішно використовуватися для розв’язання значної кількості не лише теоретичних, але й практичних проблем, пов’язаних із функціонуванням окремих, у тому числі й типологічно досить далеких мов, якими зокрема є українська та японська мови. Серед таких важливих проблем наземо лише декілька, а саме:

- виявлення притаманних мовам, що порівнюються, основних та побіжних тенденцій у процесі їх функціонування;
- з’ясування системних відповідностей (чи невідповідностей) між аналізованими мовами, що є надзвичайно важливим чинником при їх викладанні в іноземній аудиторії;
- виявлення причин і характеру подібностей (чи розбіжностей), знову ж таки, головним чином в суто практичних цілях, а також взаємодії і взаємозагачення

мов (якщо таке має місце)¹ тощо².

Усі ці та інші важливі проблеми не залишилися поза межами уваги шановної дисертантки в її дисертаційній праці, актуальність теми якої занадто скромно, як на нашу думку, визначається нею у Вступі до дисертації «потребою формування на матеріалі української та японської мов теорії і методики зіставного аналізу семантики, який в перспективі покликаний забезпечити здійснення типологічних досліджень різних терміносистем з метою укладання галузевих українсько-японських і японсько-українських словників».

Ми не станемо відволікати увагу шановних членів спеціалізованої вченої ради від суто лінгвістичної інтерпретації цього дисертаційного дослідження, однак не можемо утриматися від того, щоб не наголосити ще на одному, надзвичайно важливому аспекті безумовної актуальності цієї праці, а саме – на виборі для комплексного дисертаційного дослідження семантичної структури терміносполуки «мовна політика», а не будь-якого іншого. Зауважимо лише, що, на наше щире переконання, саме бездарна мовно-інформаційна державна політика, а радше – повна відсутність такої взагалі протягом усіх років існування незалежної України, і стала головною причиною тих жахливих подій, які відбуваються нині на Сході нашої країни.

Надзвичайно актуальним термін «мовна політика» є також для Японії. Як один із прикладів, можна згадати колоніальну мовну політику Японської імперії в період з кінця XIX ст. до середини XX ст., зокрема по відношенню до колонізо-

¹ Для скептиків щодо можливості взаємозбагачення (принаймні, на лексичному рівні) таких різних мов, як українська та японська, наведемо два приклади українськомовних текстів, насичених японізмами, але цілком зрозумілих будь-якому пересічному українцю:

a) «На татамі під сакурою самурай перед харакірі востаннє насолоджувався саке та суши, а також грою на кото і шіямісені гейші в кімоно».

б) «Було це за доби Едо. Після тайфунів і циунамі, що понівечили узбережжя Хоккайдо, самурай Ямада Такео наречиті повернувся в Сакураї. Він сидів у своїх широких хакама та хаорі на татамі під сакурою, попиваючи саке, яке зайдав такояками та суши, лініво перебираючи струни кото і милувався гейшею, вдягненою в легке літнє кімоно – «юкату», яка з шіямісеном у руках пританцювувала на високих тета і співала для нього куплети додоіцу».

² Аналогічні приклади насичення українськомовного (зовсім не технічного або научного !/) тексту запозиченою лексикою можна навести також для ілюстрації взаємодії української та інших іноземних мов, наприклад, французької: «Енергійна симпатична блондинка активно інтригус інтелігентного перспективного брюнета, який делікатно ігнорус її банальне кокетство».

ваної японцями в 1895 р. сусідньої Кореї, де вся освіта, починаючи з дитячого садка й закінчуєчи університетом здійснювалася лише на мові колонізаторів, де навіть прізвища корейців були японізованими.

Саме тому ми склонні розглядати дисертаційну роботу Юлії Миколаївни Дзябко лише як перший, проте дуже важливий крок на шляху глобального всеобщого дослідження термінопоняття «мовна політика» в українському та японському мовних просторах на широкому тлі культурних, історичних, політичних чинників та подій у цих країнах.

II

Дуже чітко та логічно окреслені в дисертаційній роботі *об'єкт, предмет і методи дослідження*, його *наукова новизна, практична цінність*. Грамотно і вдало сформульовані *основні положення*, які винесено на захист, і які потім досить послідовно перекликаються з висновками як до окремих розділів дисертації, так і дисертаційної роботи в цілому. Вагомою є всеобща *апробація* шановною дисеранткою головних положень, а також поетапних результатів її дисертаційного дослідження на численних вітчизняних та міжнародних конференціях. *Кількість опублікованих* за результатами дисертаційного дослідження *праць* (13 публікацій, з яких 6 статей – у фахових виданнях, 2 статті – у закордонних наукових збірниках), яскраво свідчить про наукову зрілість дисерантки.

Дисертаційна робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаної літератури (286 позицій), списку ілюстративного матеріалу (67 джерел), а також містить додаток до дисертації під назвою «*Навчальний японсько-український словник соціолінгвістичних термінів. Випуск 1. Термінологічне поле «мовна політика»*».

Як дуже позитивний елемент опонованої дисертаційної роботи ми вважаємо залучення й опрацювання дисеранткою значної кількості іншомовних (насамперед японськомовних) наукових джерел [див.: с. 204-212; 216-218].

Важливо також підкреслити, що дисертаційна робота виконана в межах державної бюджетної науково-дослідної теми кафедри загального мовознавства Львівського національного університету імені Івана Франка «*Семантико-прагматична організація різномовних дискурсів*» (номер державної реєстрації 0110U00 3154).

Загалом, забігаючи наперед, зазначимо, що дисертаційна робота Юлії Миколаївни Дзябко виконана на високому науковому рівні. І в цьому, окрім безпосередньої сумлінності і фаховості самої дисерантки, ми вбачаємо також безперечну заслугу її наукового керівника, доктора філологічних наук, професора Галини Петрівни Мацюк, яка цілком заслужено може пишатися таким рівнем наукових досліджень, виконаних під її керівництвом. Звичайно, це не виключає цілої низки критичних зауважень з нашого боку стосовно опонованої дисертаційної роботи, але в цілому дисертація Ю.М. Дзябко, безумовно, є завершеним оригінальним науковим дослідженням, яке відповідає всім сучасним вимогам ДАК України.

III

Відповідно до все тих же вимог ДАК України стосовно відгуків офіційних опонентів, надамо стислу загальну оцінку дисертаційній роботі Ю.М. Дзябко, а саме: її *структурі, змісту, теоретичній цінності, новизні* тощо, водночас відзначаючи як позитивні сторони цього наукового дослідження, так і його вади, запрошууючи таким чином шановну дисерантку до можливої наукової дискусії.

У вступі до дисертаційного дослідження відповідно до вимог ДАК України щодо структури та змісту кандидатських робіт чітко й лаконічно обґрунтована актуальність обраної теми, про що ми вже згадували, а головну мету своєї дисертаційної роботи дисерантка вбачає в необхідності «*дослідити семантичну структуру термінологічного поля «мовна політика» в українській та японській мовах, зокрема його структурних частин: ядра, навколоядерної зони, периферії*».

Серед цілої низки завдань (8), покликаних сприяти вирішенню головної мети наукового дослідження, занадто глобальним як для кандидатської дисертації нам видається завдання під № 1: «*Систематизувати теорію і методи типологічних та зіставних досліджень семантики в мовознавстві як передумову для формування методології зіставного аналізу семантики соціолінгвістичних термінів української та японської мов*». Деяке «звуження» обсягу завдання, яке спостерігається в його кінці, а саме – «як передумову для формування методології зіставного аналізу семантики соціолінгвістичних термінів для української та японської мов», аж ніяк не зменшує непосильну, на наше переконання, для кандидатської і навіть для докторської дисертації «грандіозність» завдання, окресленого на його початку – «*Систематизувати теорію і методи типологічних та зіставних досліджень семантики в мовознавстві*». Аналіз змісту *першого розділу* дисертації, що складається з *трьох підрозділів* демонструє цілком логічне «звуження» проблематики поставленого завдання шляхом посилань на відповідні праці авторитетних лінгвістів, обмеження «систематизації теорії і методів типологічних та зіставних досліджень» сферою соціолінгвістики тощо. А тому, можливо, краще було б сформулювати це завдання, розпочавши його словами «*Виокремити з гігантського масиву типологічних та зіставних досліджень в мовознавстві...*» і далі по тексту. Тим паче, що саме це ми і спостерігаємо у першому суто теоретичному розділі дисертації.

Решту висунутих дисеранткою для наукового розв'язання завдань ми вважаємо цілком закономірними й аргументованими.

Теоретична частина дисертаційної роботи (розділ 1; с. 12-53) свідчить про сумлінне опрацювання Юлією Миколаївною численних праць як вітчизняних так і зарубіжних фахівців, що стосуються проблематики її дисертаційного дослідження. Дещо засмучує лише некритичний, безапеляційний підхід шанованої дисерантки до будь-яких сентенцій відомих вітчизняних чи зарубіжних фахівців у галузі лінгвістики. Проте в цьому можна звинувачувати більшість молодих українських дослідників.

Так, наприклад, посилаючись на авторитет О.О. Селіванової, наша дисертантка повністю погоджується з її заявою про те, що «ані *піджин*, ані *креол* не є різновидами якоїсь окремої мови, тому не можуть кваліфікуватися як форми її існування. З метою розмежувати поняття форм існування окремої мови і гібридів двох або більше мов, дослідниця пропонує ввести узагальнений термін *форма міксациї мов* для надання статусу таким мовним утворенням, як *піджин*, *креол*, *змішана мова*, *суржик* та *трасянка*» [див.: с. 161-162]. Логічно? Так, цілком логічно. Але попри всю нашу повагу до шановної Олени Олександровни Селіванової, авторитет якої у вітчизняній лінгвістиці є безсумнівним, ми не радили б молодим дослідникам усе сказане їхніми старшими колегами в науці сприймати як «істину в останній інстанції». Без критичного погляду на попередників, розвиток будь-якої науки стане неможливим. Те ж саме і в цьому випадку. Адже розмежовуються різні речі: *форма існування* – процес і *форма міксациї* – предмет (результат змішування). Спробуємо пояснити нашу точку зору образно.

Так, назви коктейлів в меню бара, надруковані рецепти їх приготування, а також перелік того, що входить до їхнього складу, це, можливо, і справді лише *форми міксациї*, проте коли ми п'ємо ці коктейлі, відчуваючи їхній смак, а згодом і дію, то це вже безумовно *форми існування* коктейлів. Те ж саме можна сказати і про такі «гіbridні утворення», як *піджин*, *креол*, *суржик* та *трасянка*, які за умови їх реального використання в процесі комунікації конкретними індивідами цілком можуть вважатися *формами існування* певної окремої мови, розглядатися як практичний результат застосування *продукту міксациї*.

До речі, аналізуючи, наприклад, поняття *суржик*, сама О.О. Селіванова у своїй праці «Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : Підручник» (Полтава, 2006 р.) називає його «засобом спілкування українського населення на побутовому рівні», наголошуючи при цьому, що він «не виконує функцій соціального субстрату, а є засобом комунікації жителів села, що переїхали до міста в першому поколінні» [див.: с. 342].

І останнє зауваження щодо першої суто теоретичної частини дисертаційної роботи. Сучасна японська соціолінгвістика (у порівнянні з традиційною європей-

ською) має цілу низку принципових особливостей, які стосуються насамперед загальної і конкретної проблематики наукових досліджень у цій царині, методів дослідження, що застосовуються японськими фахівцями, предмету та об'єкту наукового аналізу тощо. Це навіть спонукало японських соціолінгвістів дати цій галузі мовознавства окрім оригінальну назву «*тенто-сейкацу*» – «мовне існування» (*школа мовного існування*), а завдання, що ставлять перед собою японські соціолінгвісти – представники цієї школи, носять переважно практичний характер і часто проводяться на замовлення тих чи інших державних інституцій. При цьому дехто з японських фахівців категорично заявляє, що власне японська школа соціолінгвістики сформувалася значно «раніше, ніж аналогічні школи в американській чи західно-європейській науці» [Докл. про це див.: Shibata T. Sociolinguistics in Japanese Contexts (Contributions to the Sociology of Language), 1999; Алпатов В.М. Япония: язык и общество, 2003; Неверов С.В. Общественно-языковая практика современной Японии, 1982].

Нам здається, що цим особливостям японської соціолінгвістики в теоретичній частині дисертації слід було приділити значно більше уваги, що сприяло б кращому розумінню причин низки відмінних ознак семантичної структури як ядра термінологічного поля «мовна політика», так і навколоядерної та периферійної зон цього поля.

Звичайно, дисерантка не залишас поза своєю увагою цей важливий для проблематики її дисертаційного дослідження чинник, проте робить вона це побіжно і лише в *четвертому заключному розділі* своєї роботи під назвою «Семантична структура периферії термінологічного поля «мовна політика» в українській та японській мовах» [див.: с. 160]. Водночас теоретичний розділ її дисертації подекуди містить загальновідомі сентенції, тривіальні тлумачення тощо, зокрема, коли йдеться про задачі зіставної лінгвістики [див.: с. 15-16], безеквівалентну лексику [див.: с. 24], визначення поняття «термін» [див.: с. 27-28], опис засобів відтворення іншомовних термінів [див.: с. 49-50] і т.ін.

IV

Однак наступні три розділи дисертаційної роботи шановної Юлії Миколаївни, на наше шире переконання, можуть вважатися зразком наукового дослідження із зазначеної спеціальності і винесеної в назву дисертації проблематики. Кожний із цих розділів містить грунтовні висновки, в яких узагальнюється досліджений мовний матеріал і отримані результати його наукового аналізу. Чіткий системний підхід і логічність опрацювання та викладення наукового матеріалу в дисертації заслуговують найвищої оцінки. А відсутність навіть найменших графічних помилок в численних японськомовних термінах свідчить про високий рівень владіння дисертантою японською мовою.

Єдине побажання до дисертантки на майбутнє – наводити читання японської термінологічної лексики не латиною, а українськими літерами, хоча б з міркувань поваги до рідної мови. До того ж, українськомовна транскрипція японської лексики декілька років тому була успішно розроблена японістами КНУ імені Тараса Шевченка і затверджена відповідною комісією Інституту мовознавства імені О.О. Потебні НАН України.

Ми не станемо стомлювати шановних членів спеціалізованої вченої ради детальним переказом змісту і висновків до насичених цікавим мовним матеріалом практичних розділів дисертації, як не станемо також переказувати суттєві наукові висновки до дисертаційного дослідження Юлії Миколаївни Дзябко в цілому, оскільки все це досить повно і чітко сформульовано не лише в її роботі [с. 184-188], але і в авторефераті [с.13-16]. Однак дозволимо собі відмітити тільки одне, як на нашу думку, найцінніше із цих загальних висновків.

Отриманий в дисертації теоретичний результат про роль термінологічного поля як засобу пізнання внутрішньої організації української та японської мов на рівні лексичної семантики, безперечно, сприятиме розвитку ідей структурної типології, орієнтованої на семантику та способи її вираження в різних мовах. Релевантність використання всебічно обґрунтованого і апробованого дисертантою польового підходу для добору японсько-українських відповідників дас

вагомі підстави вважати термінологічне поле дієвим засобом систематизації ілюстративного матеріалу для зіставного аналізу типологічно віддалених мов. Лише це одне робить дисертаційне дослідження шановної Юлії Миколаївни своєрідним «зразком для наслідування», тобто для аналогічних зіставних досліджень багатьох інших мов, передусім української і цілої низки східних мов: китайської, корейської, в'єтнамської, індонезійської тощо, популярність яких останнім часом в Україні значно зросла і які успішно викладаються сьогодні в багатьох вищих навчальних закладах нашої країни через насущну потребу у відповідних фахівцях. А практичним результатом цього дисертаційного дослідження може стати не лише один-єдиний *«Навчальний японсько-український словник соціолінгвістичних термінів»*, проект якого наводиться в додатку до дисертації, але ціла низка аналогічних двомовних термінологічних словників, нагальна потреба в яких для ефективного викладання східних мов на теренах України не викликає жодних сумнівів.

V

Зроблені нами окремі зауваження, на які ми сподіваємося отримати відповіді від шановної дисертуантки, жодним чином не можуть вплинути на загальну дуже позитивну оцінку цієї дисертаційної роботи.

Суттєвих зауважень щодо оформлення дисертаційної роботи ми не маємо. Зустрічаються в тексті дисертації деякі друкарські хиби, насамперед у списку літератури [див., наприклад: с. 21; с. 213], але їх загальна кількість мізерна. У цілому дисертація написана грамотною науковою українською мовою, яка не викликає жодних нарікань, а її зміст свідчить про те, що перед нами – зрілий фахівець у галузі лінгвістики, науковий рівень якого повністю відповідає всім сучасним критеріям і вимогам ДАК України щодо пошукачів ступеня кандидата філологічних наук. Ми маємо оригінальне наукове дослідження, виконане на належному методологічному рівні, яке є надзвичайно важливим і цінним з огляду на перспективи розвитку не лише вітчизняних компаративних студій, але й вітчизняного сходознавства.

Таким чином, визнаючи вагому наукову цінність опонованої нами дисертаційної роботи, її очевидну актуальність і новизну, а також безсумнівне практичне значення, як і те що дисертація є закінченим науковим дослідженням, обсяг, якість та оформлення якого повністю відповідають п. 13 «Положення про порядок присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань» та іншим вимогам ДАК України, ми вважаємо, що її автор, Дзябко Юлія Миколаївна, цілком заслужує присвоєння їй наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство.

Доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри китайської, корейської
та японської філології Інституту філології
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

(І.П. Бондаренко)

